

eos genuerunt, et uberibus quæ eos aluerunt, et aeri, quem spiraverunt, et terræ quam calcaverunt. Sed non diutius in præsentem iudicem hæc dicere eis licebit: Repente enim spiritus Domini involvet eos, et in abyssum magno impetu præcipitabit, id quod his verbis in Apocalypsi refert Evangelista Joannes: *Et sustulit unus Angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, et misit in mare dicens, hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, et ultra jam non invenietur: et claudetur abyssus portis æris et repagulis ferreis, quæ nulla vi perrumpi et nulla arte reserari poterit. Ibi autem bibent de calice iræ Domini, et famus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum: nec habebunt requiem die ac nocte. Iusti ex adverso plenæ beatitudinis ac gloriæ sempiternæ compotes effecti, in laudes Domini et gratiarum actiones ora reserabunt, et cum cantu et lætitia Dominum atque imperatorem suum ad cæli gaudia revertentem prosequuntur, et comitabuntur et cum eo sine fine regnabunt, et bonis cælestibus ac sempiternis perfruuntur. Et quinam erunt, Domine Deus, quibus sors tam beata continget? si tribulationes pati necesse est, hic tunde verberibus, hic flagellis afflige, hic ure, hic seca, ut in æternum parcas.*

Verum nos, auditores, usquequo hæc de iudicio litteræ sacræ nos docent, tamquam aniles fabulas vel historias nihil ad nos pertinentes, audiemus? Si vera sunt, si negari non possunt, si nostra res agitur, si periculum magnum omnibus imminet, ne in æternum pereamus, cur non excitamur, antequam mortis nocte ac tenebris obruamur? Cur, qui tempus habemus, tempus expectamus? Percipite, quæso, quæ dico, et animus vestris mentibusque mandate. Solent in quibusdam regionibus iis, qui doctoratus laurea donandi sunt, quædam quædam explicandæ assignari, et spatium temporis, horis quatuor et viginti definiti. Quæ cum ita sint, nonne stultissimi essent, si suis questionibus prætermisissis, aliis studiis et negotiis illo ipso tempore operam darent? Essent plane: et ideo hoc illi intelligentes, sese in cubiculis claudunt, et parum, aut nihil cibi

et somni capientes illis suis questionibus totos se dedunt. Et si forte ad eos familiares accedant, et ad convivium, ad venationem, ad piscationem, ad alia oblectamenta invitent, cum stomacho illis respondent, cras lauream doctoratus capere vel infamiam insigni notari necesse est, et questiones mihi difficilissimæ propositæ sunt et spatium temporis brevissimum conceditur et audietis me a studio et meditatione avocare? Sic illi respondentis: quia Prudentiores sunt filii hujus sæculi filiis lucis in generatione sua. Discamus igitur vel saltem ab illis, tametsi potius illi a nobis discere prudentiam debeant. Cogitemus diem illum, in quo coram Deo et angelis et omni orbe terrarum ad quæstiones difficilissimas respondendum erit, et vel corona gloriæ decorandi vel ignominia infinita afficiendi erimus. Cogitemus nobis temporis spatium omnino breve præscriptum et definitum esse, quod cur, quæso, totum in Cicerone et Aristotele evolvendo terimus? O insipientia! O tenebræ filiorum Adam! Omne studium, omnem curam, omnem ætatem ponimus in rerum natura perscrutanda et cursu siderum investigando, de quibus in iudicio non interrogabimur, et virtutum atque operum bonorum rationem nullam habemus: a quibus tamen gloria, vel ignominia sempiterna dependet. Non reprehendo rerum cognitionem et studia litterarum: sed nimiam in iis sollicitudinem et nimium in virtutibus et operibus bonis torporem vitupero. Claudamus igitur nos in cubiculis cordium nostrorum, atque ibi serio aliquando statuamus, inanes nugæ omittendas esse, et in ea lotis viribus incumbendum, de quibus iudici nostro rationem reddere nos oportebit; carni autem et mundo ad inania lucra et falsos honores et fallaces delicias nos invitantibus, libere respondeamus, ad ea nobis tempus non suppetere, iudicium nimirum severum imminere, non esse pro brevibus et caducis gæternorum jacturam faciendam. Quod si fecerimus, et in morte securi et iudicio parati inveniemur ut respondeamus ei, qui est benedictus in sæcula. Amen.

CONCIO III.

DE CRUCIATIBUS GEHENNÆ

SYNOPSIS

Loco e cordi duorum magnorum malorum tres assignantur cruciæ: primum malum, quod tam nulli inveniantur infidelis: alterum quod fideles ipsi tam libere peccent. Causæ hujus rei sunt, prima inconsideratio, secunda ignorantia gravitatis peccati, quam ex offensi dignitate, remedi præsentia et proposita pœna meliendam esse docetur; tertia phantasia, quæ plurimos in errores inducit; cui tamen occurratur, considerandæ, quam severe Deus in Angelos, imo in ipsum Filium aliorum peccata animadverterit. Oviatur stupidæ quarundam interrogationi de panarum gehennæ certitudine, per rationem et apologum vulpis vestigia non redeuntia considerantis. Deinde ad panam gehennæ descenditur, quæ duplex a theologis statuitur: pœna damni et pœna sensus; atque in primis de pœna damni agitur, quæ sine comparatione major ælli pœna apud Romanos. Quanta præterea pœna sit summi boni amisso, testimonio S. Chrysostomæ ac similitudine pueri plebeicæ sortis in regnum subsistendi, sed perdidit monita negligentis, dilucida amplificatione accommodata, demonstratur. Graphice insuper depingitur pœna sensuum, et primo quidem interiorum, uti sunt phantasia, memoria, intelligentia et voluntas, quomodo nimirum singuli sint excrucianti; damnatorum etiam misere discursus et horrenda blasphemia finem præcipue parti addunt.

Præmissa in secunda parte visione Jeremias, eaque breviter explicata, ostenditur a contrario generalem omnium membrorum cruciatum futurum; ac deinde singillatim de sensibus

externis agitur. Atque in primis quomodo oculi terribili daemonum aspectu et personarum præsentia, quæ quoquo modo causæ peccati fuerunt, affligentur, exemplis declaratur; ubi serio juvenutis seductores lazzantur. Aurium tormento adducuntur, et Syllæ dictatoris crudeli factu exaggerantur. Modus panarum sensus olfactus per historiam 4996 Martyrum in uno carcere inclusorum atque auctoritate Virgiliti adumbratur, Cruciatu gustus ex divite epulone guttam aquæ flagrantis probatur. Sensus tactus intolerabili frigori et calore esse cruciandum. Pœna, eaque perpetua, quæ membra singula sunt affligenda, particulatim explicatur: et quomodo æternitas altius considerandæ sit, epilogus brevi ditorum anæcephalocosi comprehendit.

Duo sunt, auditores optimi, quæ mihi de inutilis et progressu Christianæ religionis cogitant, et memoria signa et prodigia nostri liberatoris repenti, maxime admiranda ac pene incredibilia videri solent. Unum, inveniri aliquos, qui nostram sanctissimam fidem amplecti recusant: alterum eos peccare audere, qui eam fidem susceperunt. Nam quis non miretur, post fidei nostræ prædicationem, et prophetarum vaticiniis promissam, tanta populorum consensione susceptam, tanto miraculorum numero fundatam, spe nutritam, charitate auctam, antiquitate roboratam, Episcoporum successione confirmatam, ipsa denique Romanæ Ecclesiæ auctoritate munitam, adhuc aliquos reperiri quibus Catholica Christi doctrina minus probetur, et novarum sectarum auctoribus magistrique errorum nomina dare non verentur? Quis item audiens, credidisse non nullos, iis, qui Dei legem violaverint, æterna

supplicia esse proposita, et tamen eos ipsos, qui id crediderunt, summa facilitate atque audacia in Deum peccare, non obstupescat? Etenim si edicto regis cautum esset, ne quis certa hora portas civitatis egrederetur, suspendio proposito, quis ita stultus et suae salutis negligens inveneretur, qui ea ipsa hora coram multis testibus pedem extra portam efferre tentaret? Et si forte causa aliqua id faceret, nonne postea non solum testes, sed portam etiam ipsam tamquam patrati criminis consciam pertimesceret? Unde igitur fieri dicemus, ut cum Christianis omnibus jam persuasum sit, Deum Optimum Maximum irrevocabili sententia statuisse, ut qui legis ipsius violatae reus diem extremum clauscrit, æternis vinculis reus alligetur, et supplicii inexplicabilibus sine ullo fine torquetur; nihilominus tam multos quotidie videamus, qui nec compulsi, nec rogati sæpe etiam nec invitati, sponte sua et libera voluntate, ac libenti animo Deum offendant; quin etiam occasiones quaerant peccandi, et inventis gaudeant, doleant non inventis?

Mihi quidem, auditores, hujus rei tres præcipuae causae esse videntur, inconsideratio, ignorantia, et amor suiipsius, quem Graeci *φιλαυτία* commodus, et significantius dicunt. Etenim inconsideratio non minima causa, imo fortasse præcipua ratio est, cur nos a peccando non revocet periculum, quod nobis omnibus impendit, cruciatuum sempiternorum. Nec enim permultis fides deest; sed attentæ diligensque consideratio eorum, quæ fides proponit ac docet, maxime deest. Quocirca rem Deo gratissimam et vobis utilissimam me facturum existimavi si quemadmodum concione superiori promisi, hodie vobis ad memoriam revocem et in ipsis prope oculis ponam quam horribilissimam, quam atrocissimam, quam diuturnam supplicia impiis sceleratisque hominibus Deus paraverit. Sed antea tamen, quam de gehennæ cruciatibus dicere incipiam, duæ illæ reliquæ causae, quas paulo ante commemoravi referendæ sunt.

Initio igitur quia peccati gravitatem et magnitudinem ignoramus, propterea vix adduci possumus, ut credamus, cruciatibus gehennæ tales esse, quales sacrae litteræ nefarius hominibus comminatur. Quod his verbis D. Augustinus affirmat: « Sed ideo, inquit, poena æterna dura et injusta sensibus videtur humanis, quia in hac infirmitate

moribundorum sensuum deest ille sensus altissimæ purissimæque sapientiae, quo possit sentiri, quantum nefas in illa prima prævaricatione commissum sit ». Profecto enim si culpe gravitatem intelligeremus, de poenarum acerbitate minime dubitarem. Vultis autem ut uno verbo dicam quanta sit gravitas peccati? Tanta est, auditores, quantum animus noster complecti nullo modo potest. Nam vires humanæ mentis exuperat, et omnem mortalium intelligentiam vincit: si enim offensionis magnitudinem ipsius offensus dignitate ac nobilitate metiri oportet, certe peccatum, quod infinitam dignitatem nobilitatemque lædit, malum infinitum atque immensum erit. Denique quam periculosus, et quam gravis sit morbus peccati, ex ipsis medicis, et medicamentorum, quæ ad ipsum curandum necessaria sunt, præstantia ac dignitate cognoscetis. Cum enim aliquem ita egrotare audimus, ut iis medicis, qui in urbe sunt, non contentus, undique peritissimos medicos, et ex distantissimis locis accersat, et medicamentis exquisitissimis, et maximis sumptibus comparatis opus habeat, nos quoque, qui medici non sumus, gravissimo aliquo morbi genere hominem illum laborare asserimus. Quid igitur de peccati morbo cogitare debemus, quem omnium angelorum atque hominum sapientia, ingenium, potentia, vires, curare nunquam potuissent? Et plane genus humanum totum morbus ille ad interitum perduxisset, nisi ex ipso sinu Patris Dei sapientia descendisset, et medicinam exquisitissimam ex ipso sui corporis dignissimi sanguine confecisset. Certe, auditores, quando nullum aliud argumentum ad gravitatem peccati demonstrandam haberemus, hoc unum tale est, ut plane omnibus persuadere possit, quamlibet culpam in Deum admissam scelus esse tam immane, ut de poena ei culpe debita jure optimo dicere possimus: Oculis non vidit, auris non audivit, in cor hominis non ascenderunt supplicia, ac tormenta, quæ præparavit Deus offendentibus se. Cur enim Deus, cui ipsa sapientia est, et homo fieri, et in crucem agi, et mori voluisset, ut regnum peccati destrueret, nisi res magnas, et creatas vires exuperans exterminatio peccati fuisset? Hæc igitur si aliquando cogitarem non ita faciles ad peccandum essemus, et de gehennæ cruciatibus multo aliter sentiremus. Sed jam ad alteram causam nostræ torporis veniamus.

Amor suiipsius, execrabilisque philautia, mirum est, auditores, quamdam vim habeat ad persuadendum. Est enim tam blanda conciliatrix, et quasi suadela potens natura, ut ejus suavis plerique omnes facile credant quamquam improbe et scelerate vivant, tamen aut nullas, aut breves et exiguas poenas se daturos. Hinc enim primum orta est illa sententia quorundam Philosophorum, qui ut Aristoteles scriptum reliquit, res præclare gestas sibi ipsis tribuebant, et earum auctores se credi, atque haberi cupiebant: flagitiorum autem et scelorum, quæ interdum committebant, omnem culpam in externam quandam causam rejiciebant. Itaque si bene aliquid egissent, præmiis afflicti; si male, poenam luere nullam volebant. Porro ex eadem radice Christianorum etiam scriptorum illi errores pullularunt, quos lib. xii de Civit. Dei D. Augustinus et commemorat et refellit. Alii enim nullas esse poenas æternas Christianis Catholicis, licet corrupte viventibus, paratas, crediderunt; alii non solum catholicos, sed hæreticos etiam, qui cum catholicis aliquando fuissent, a poenis æternis suis sententiis liberaverunt, alii nullum Sacramentum baptismatis initiatum, sive Catholicum sive Hæreticum, æternis suppliciis adduci posse asseruerunt. Alii progressi longius, homines omnes sive Christiani, sive Judæi, sive Ethnici sint, extremo judicio salvandos esse, vel suis ipsorum meritis et aliorum patrocinio et suffragiis putaverunt. Alii denique non hominibus solum, sed dæmonibus quoque spem veniæ et salutis æternæ adeptionem promiserunt. Quos omnes quid nisi execrabilis philautia, ita male misericordes, et tam abjecte de cruciatibus gehennæ sentientes effecit? Quæ cum ita sint, mirum profecto nobis non debet esse, si hæc eadem philautia, his etiam nostris temporibus in nonnullis efficiat, ut difficile atque ægre in animos suos inducant, æternorum intolerabiliumque suppliciorum sibi periculum imminere, nec non ut stulte apud se ratiocinentur, ac dicant: Certe nunquam me Deus tam grandi pretio redemisset, et tanta propter me hic in terris pertulisset, si propter blasphemiam unam vel aliud aliquod crimen, æternis me carceribus mancipare in animo habuisset.

Verum occurrendum est, auditores, huic falsæ et perniciosa opinioni, et quam debili fundamento innitatur demonstrandum. Quæro igitur a vobis si rex noster obscurum

aliquem hominem adamare incipiat, ad honores evehat, publicis muneribus ornent, denique arce totius imperii sui instructissimam, ac pulcherrimam illam præficiat; si is cum hostibus in regem suum conspiret, atque arcem suæ curæ commissam, in manus illorum venire patiatur: postea vero casu aliquo capi eum et ad suum regem adduci contingat quid regem facturum existimatis, num quia proditorem istum vehementer aliquando dilexit, de eo poenas proditoribus debitas non sumet? Certe sumet et eo atrociores quo majora beneficia in illum ante contulerat. Sic igitur, tametsi Deus non vehementer dilexit, cum Filium suum ad nos misit, et eum pro liberatione nostrâ iam multa pati ac tolerare voluit, tamen nihilo secius nos æternis cruciatibus puniet, si ad castra hostium transfugerimus, et arcem animæ nostræ demonibus prodiderimus. An est quisquam qui patriarchæ Joseph historiam vel non audierit vel non legerit? Is enim cum venditus a fratribus suis, atque in Ægyptum adductus fuisset emit eum princeps exercitus Pharaonis, et ita vehementer eum dilexit, ut omni domui illum præficeret, et omnium fortunarum suarum administrationem illi commiserit. Et tamen simul atque suspicari cepit, ab eo conjugem suam sollicitatam de stupro fuisse, vehementissime commotus, non modo eum a prefectura domus deturbavit, sed etiam in tæterium carcerem conjecit. Quid de damnatis Angelis dicemus? Nonne demonum princeps princeps angelorum fuit? Ita sane. Nam ut B. Gregorius, et eo multo antiquior Tertullianus, et alii permulti Ecclesiastici scriptores docent, primus et nobilissimus omnium Angelorum, atque adeo totius opificii divini præstantissima pars ille fuit, qui nunc humilissimus, miserissimus et abjectissimus est. Hinc in sacris litteris nunc *Lucifer*, nunc *principium viarum Dei*, nunc *signaculum similitudinis*, plenus sapientiæ et perfectus decore nominatur. Atque de eo Ezechiel Propheta dicit: *Omnia lapis pretiosus operimentum tuum*. Et rursum: *Omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi et pulchritudini ejus*. Et item: *Et æmulata sunt eum omnia ligna volupatis quæ erant in paradiso Dei*. Jam igitur si præstantissimus, sapientissimus et maximus omnium Angelorum propter peccatum unum e celo exturbatus, et in abyssum præcipitatus fuit: unde nos cum in cæno innumerabilium pe-

catorem hæremus, de Dei nobis benevolentia et cbaritate blandimur? Quid? quod non Angelos modo, sed ipsum etiam Filium propter peccata Deus afflixit. Nihil est, auditores, quod Deus diligat vehementius, quam ipsum verum et naturalem Filium, et tamen cum is peccata nostra in humeros suos sustulit, et pro eis satisficere se velle professus est, percussit eum Deus, et contrivit *In infirmitate*, ut Isaias Propheta loquitur, et eos dolores ac supplicia perferre eum voluit, que nemo unquam hominum hic in terris toleravit. Magnam ergo et implacabile Dei odium contra peccatum est, quando in ipso Filio, ita severe alienum scelus ulciscitur. Sed *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Si Dominum ipsum omnium floribus ornatum, et omni gratia et decore spiritali virentem passionis flamma ex alienis sceleribus excitata, ita vehementer exussit, ut *Novissimum virorum et virum dolorum* illum efficeret; quid in lignis aridis, hoc est, in hominibus humore gratiæ et virtutum destituti gehennæ fornax efficiet, quem tot flagitia, tot facinora, tot scelera succenderunt? Hæc igitur cum ita se habeant, dubitare, auditores, nullo modo debemus quin gehennæ supplicio inexplicabilia atque intolerabilia sint.

Sed adhuc tamen mihi videor audire nescio quem obstrepentem, ac dicentem: Equis unquam ex gehenna rediit, qui hæc vera esse renuntiaret? O stultam interrogationem. Imo propterea vehementer carcer ille est timendus, quod ex eo nullus unquam reverti potuerit. Si enim aliqui redirent, omnes sperare possent, se aliquando redituros. Nunc autem cum nullus unquam revertatur argumentum est, puteum illum tam profundum esse, ut nemo inde emergere possit. Quam prudentiam, si non aliunde, vel ab ipsis fabulis discamus. Eæ siquidem tradunt, vulpem cum multa ad leonem introentia, et nulla exeurta vestigia cerneret, non dixisse apud se: Nemo redit, qui periculum aliquod apud leonem esse renunciet, nihil igitur apud eum periculi erit. Hoc, inquam, eam dixisse non tradunt; sed contra, propterea vehementer ad leonem accedere timuisse, quod multa animantia ad ipsum proficisci, et nulla inde reverti cernebat. Quid? quod multi ad vitam divinam ope revocati sunt, qui et verbis et factis magnitudinem earum penarum non modo non explicari, sed neque cogitari a

nobis posse testati sunt? De quibus multa Beatus Gregorius, Joannes Climacus et alii nonnulli sancti et eruditi homines retulerunt.

Venio nunc ad illud quod est proprium orationis nostræ. Quemadmodum in peccato quolibet duæ perversitates reperiuntur, aversio a summo et increato bono, et conversio ad bonum exiguum et creatam; sic in pœna, que ei culpæ respondet, duo dolores reperiuntur. Unus, qui ex amissione sempiternæ beatitudinis, alter, qui ex supplicii et tormentis, quæ corpori et animo inferuntur, oritur. Quos duos cruciatos, pœnam damni et pœnam sensus theologi vocant.

Ac ut de omissione felicitatis, quæ pœna gravior, prius dicamus: Nulla potest, auditores, pœna tam immanis, aut fingi aut cogitari, quæ a jactura summi boni non vincatur. Etenim si ignis ardor corpori admotus ita cruciat, ut tolerari non possit, cum tamen solum auferat bonam corporis constitutionem et naturale temperamentum, quod bonum omnino modicum et exiguum est, quam vehementer torquet illa avulsio ac separat a Deo, cujus solus conspectus tantum est bonum, ut repente beatum ac felicem hominem efficiat? Supplicium ingens ac pene omnium gravissimum, Romanis civibus videbatur, cum propter maxima aliqua crimina ab urbe abesse et civium conspectu privari, et in insulis quibusdam semidesertis inter barbaros habitare cogebatur. Quocirca Marcus Tullius, cum ab exilio revocatus quasi novum orbem ingressus esset, et cœlum cum terra commutasset, stupefactus aiebat: Quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas civium! quæ republicæ dignitas? quæ vestra majestas? Quantum igitur doloris percipiant ii, qui a cœli palatiis, a republica sanctorum, ab illis felicissimis regionibus, ubi regnat pax, caritas, tranquillitas, gaudium, ubi resonat vox laudis et exultationis, et perpetuum alleluia cantatur, ab illa denique purissima luce, quæ letos ac beatos efficit intuentes abesse, et in terrimis carceribus, et omnium sordium fedissima sentina, *Ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*, ubi nulla vox, nisi gementium et blasphemantium, ubi nullus sonus, nisi percutientium malleorum, et flagellorum audietur, cum damo-

nibus omnibus barbaris immanioribus, et cum omni scelestissimorum hominum cultu perpetuo versari cogentur?

Sed video, quod nonnulli vitæ præsentis amatores dictari sunt: Numquid in præsentiarum istis omnibus rebus, quas commemoravi, non caremus? Quis nostrum in cœli palatiis versatur? Quis illa luce purissima fruitur? Et numquid propter ea tristamur? numquid torquemur? Imo vero si nobis in corpore isto semper esse, et bonis præsentibus frui liceret numquid de bonis illis cœlestibus cogitarem? Hæc est, auditores, communis imperitorum hominum deceptio, qui nesciunt nos post mortem alios oculos, et aliam rerum cogitationem atque intelligentiam habituros, quam nunc habeamus. Quod B. Chrysostomus pulchre his verbis expressit: « Qui in gehenna uritur, et celorum regnum prorsus amittit. Quæ certe pœna major est, quam cruciatus ille flammaram. Novi autem, quia plurimi pertimescunt gehennam, ego tamen illius gloriæ amissionem multo amarius, quam ipsius gehennæ dico esse supplicium. Si vero id non possum sermone monstrare, nihil est omnino mirandum. Neque enim novimus illorum beatitudinem præriorum, ut infelicitatem quoque de eorum amissione scire possimus. Nos autem hæc absque dubio discemus, cum experimento cœperimus edoceri. Itaque tunc operientur oculi, tunc velamen auferetur, tunc cum ingenti dolore impii videbunt, quid inter bonum æternum et summum, et hæc fragilia et caduca discriminis sit. »

Ac ut rem istam quantum possumus illustremus, hæc, si placet, comparationem accipite. Rex quidam potentissimus, cum filium nullum haberet, qui in regni administratione succederet, puerumque nescio quem elegantem et forma liberali, sed obscurum et tenuem, conspiciendo aliquando fuisset, eum ad se vocari, et pædagogis institutum tradi jussit: deinde in testamento scriptum reliquit, ut si puer ille, cum adoleverit, eruditus, sapiens, gravis, omni genere virtutum ornatus, et denique ad clavum reipublicæ regendum idoneus inveniat, rex et princeps legitimus habeatur, atque in solio regni collocatus, diademate et sceptro insignitus, totius regni gubernacula suscipiat. Si secus eveniat tamquam omnium ignavisimus, catenis onustus ad turrets cum ignominia et dedecore, quo dignus est, eji-

ciatur. Continuo principis imperio ministri ejus obtulerant. Adducitur puer, pædagogis traditur, ut litteris et moribus inbuatur, diligenter adhibetur. Sed ille ab aliis puerulis illectus, nec quid secum ageretur intelligens, simul atque magister domo pedem extulerat, librum in imum angulum projiciebat, et diem totum in quibusdam domunculis ex fragmentis vasorum erigendis, et aliis puerilibus ludis conterebat. Circa vesperam pædagogus redibat, rationem lectionis exigebat, puerulus vix ubi librum reliquisset recordari poterat. Commotus pædagogus verberans puerum efficiebat, pede domunculas ab illo fabricatas evertibat, eique dicebat: O si intelligere posses, quid istis tuis puerilibus oblectamentis amittas, et quantum tibi detrimenti negligentia in ediscendis litteris adferat! Sed intelliges paulo post, quando istud intelligere nil proderit. Ille quod vere puer esset, propter verbera et objurgationem pædogogi flebat; sed multo magis propter domuncule eversionem. De verbis autem magistri, et regis testamento nihil cogitabat, quin etiam die sequenti verberum et objurgationis oblitus. Iterum domunculam extrucebat, et in suis consuetis ludis puerilibus occupabat. Tandem cum adolevisset, et eum rudem atque imperitum, et omnino ineptum ad regnum gubernandum regia voluntatis executores vidissent, eorum eo primum regis testamentum legerunt, deinde vinculis alligatum ad turrets cum ignominia maxima expulerunt. Quid, obsecro, illum magis flevisse, quid acerbis tullisse existimatis, remigandi laborem an regni amissionem? Ego certe sic statio, illum quod turrets manciparetur, vehementissime doluisse: nec enim statum infeliciorum hinc in terris inveniri posse arbitror: signidem nullius rei, qui sunt turrets addicti, præterquam verberum copiam habent: tamen sine ulla dubitatione, multo gravior atque iniquissimè accepisse illum censeo, quod regni amplissimi et maximi honore spoliaretur. Quid enim miserius, quid infelicius dici aut cogitari potest, quam propter nugas pueriles regni pulcherrimi et nobilissimi jacturam fecisse? Hæc igitur parabola quem nostrum non tangit, auditores? Nos enim omnes dum hic in terris vivimus, pueri sumus: nihil altum sapimus, nihil sublime cogitamus: toti sumus in rebus ludicris et nugis puerilibus occupati. Quanta sollicitudine domos luteas extruimus? quæ nisi paulo

maiores essent, in quo ab illis puerorum domunculis differret? Sic etiam studia mercatorum, ambitiones clericorum et aulicorum, molitiones artificum, regum ac principum contentiones de civitatibus, de provinciis, de regnis: nec non lites privatorum de possessionibus, de stillicidiis, de limitibus nugæ sunt, sed paulo majores, quam illæ puerorum, et idcirco, ut Augustinus ait, negotia nominantur. Sed tametsi hæc omnia, quæ commemoravi nugæ sint, si cum alterius vitæ negotiis comparentur; tamen ita plerosque occupatos tenent, ut de negotio regni cælestis, quod unum, verum ac verum negotium est, cogitare non possint. Videt hæc pædagogus cælestis, qui nos instituentos suscepit, ut ad regnum cælorum capessendum idonei inveniamur, et nostras vires dolens clamare non cessat: *Usquequo, parvuli, diligitis infantiam, et stulti ea quæ sibi sunt noxia, cupiunt? Ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium?* Deinde pede evertit domunculas. Sæpe enim consilia nostra eludit. Expectabat mercator navem onustam mercibus ex Oriente, et ecce audit naufragio factæ merces omnes in Oceanum decidisse. Alius nescio quis, omnem spem suam in filio collocaverat, eum doctorem, canonicum, Pontificem brevi futurum confidebat: denique super ipsum altissimis cogitationum turres fabricabat, et ecce audit illum febricula quadam correptum decubuisse, et post paucos dies extremum diem clausisse. Alius invitatus ad nuptias, ad optimum prandium, ad egregiam potationem se comparabat; et ecce in morbum incidit, et a vino abstinere, et inedia morbum curare cogitur. Quis, obsecro, nobis ista facit? Quis ita hominum consilia, et cogitationes eludit? Pædagogus nostros auditores, qui non quod nos oderit, sed quod vehementer diligit, hæc facit. Impedimenta enim abscondere cupit, quæ nos ad cælum currentes retardant, et ne lectione cælesti operam demus efficiant. Verum nos puerorum vere insipientium more evertionem domuncularum, facultatum terrenarum jacturam et cætera Domini verbera iniquo animo ferimus, et iterum ad easdem domunculas construendas aggredimur, et de regno cælorum, ad quod per ista flagella vocamur, non cogitamus. Sed veniet, mihi credite, veniet tempus, quando per januam mortis alium orbem ingrediemur, et ibi statim viros atque adultos nos esse videbimus, nemo enim in illa nova regione puer inveniri po-

test. Nam omnes, cum hinc egrediuntur, in ipso itinere in viros commutantur. Ibi dicuntur nobis: vobis quidem regnum cælorum et pulcherrima illa domicilia parata erant, si verè sapientiæ dare operum voluissetis: sed quia pueri stulti esse voluistis, et pædagogum vocem atque admonitiones contempistis, cum ignominia ac dedecore in tenebras exteriores projiciemini, ubi *Erit fletus et stridor dentium*, et alii cruciatus ac supplicia sempiterna. Quid tunc dicturi sumus, auditores? Quid nobis tunc de istis domunculis, de istis ludicris honoribus, de istis puerilibus negotiis videbitur, quando solis luce clarius intuebitur bonorum inexplicabilem vere permanentium, et nunquam periturorum, propter umbras et somnia quædam jacturam nos fecisse? O cum quanto animi dolore tunc dicent homines peccatores; *Quid nobis profuit superbia? aut diciturum jactantia, quid contulit nobis?* Quid profuit per omnes terras et omnia maria discurrere, ut opes congregaremus? quid profuit in palatiis principum cum tanto labore versari, et tanta arte magnis honoribus, hoc est, terræ ac cinerum adulari, ut honores aliquos assequeremur? Quid profuit ingenium torquere, et noctes integras vigilare, ut obscurissimos scriptores intelligere, et inde nescio quam auram captare possemus? Ecce enim hæc omnia tanquam umbra transierunt, et veros honores, veras divitias, veras voluptates, veram sapientiam, verum et summum et æternum bonum ignoravimus, et sine ulla spe recuperationis anisimus. Tantus erit hic dolor, auditores, ut quamquam certo sciant damnati omnes, sibi omnes aditus ad æternam beatitudinem interclusos, et chaos maximum inter ipsos et locum beatorum interpositum, tamen naturali desiderio impellente, ab illis vocibus cessare non poterunt: *Domine, Domine, aperi nobis: Domine, Domine, aperi nobis.* Noster igitur sapientissimus doctor Joannes Chrisostomus ait: intolerabilis quidem res est etiam gehenna: quis nesciat et supplicium illud esse horribile? Tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est a beatæ illius gloriæ honore depelli, exosumque esse Christo, et audire ab illo *Non novi eos*: atque argui, quod esurienti et sitiienti negaverimus cibum et potum. Est enim satius mille fulminia sustinere, quam vultum illum mansuetudinis pietatisque, nos tum aversantem videre, et illos totius tranquillitatis oculo ne-

quaquam nos aspicere sustinentes. Quid? quod summi boni jactura omnium aliorum bonorum jacturam secum adfert? Nec enim bonorum jacturam speciem ullam pulchram, nec aures eorum ullos dulces concentus, nec sensus olfaciendi odorem suavem, nec sensus gustandi saporem ullum jucundum, nec sensum tangendi quicquam amplius molle percipiet. Qui enim a Dei consortio semel excludetur, in Oceanum omnium calamitatum et ærumnarum sine ulla spe evasionis uno tempore demergetur. Atque hæc quidem de jactura summi boni habui quæ dicerem.

Nunc ad eum cruciatum veniamus, quem ideo pœnam sensum Theologi vocaverunt, quod sensibus et viribus, tam externis corporis, quam internis animæ admoveendus sit. Ac ut de sensuum internorum supplicio prius dicamus: quatuor sunt, quæ ad rem propositam pertinent, animæ facultates, quæ miris in gehenna supplicii torquebuntur. Prima enim ea, quam Græci phantasiam, nos cogitationem dicere possumus. *Secunda memoria.* Tertia intelligentia. Postrema voluntas.

Cogitatio igitur cruciabitur vehementissima quadam comprehensione eorum tormentorum, in quibus tunc et corpus et animus verborum. Nam si nunc gravis aliquis dolor ita sibi cogitationem vindicat, ut homo non possit, etiam si maxime velit, de eo dolore non cogitare, quid gehennæ supplicia, quæ sine comparatione majora erunt, in animis damnatorum efficiant? Et cogitatio igitur dolores acuet et dolores cogitationem excitabunt; et se mutuo ita fovebunt, ut nullum locum in animo, et corpore damnatorum quieti permittant. Istæ igitur erant perpetuæ contemplationes eorum qui dum hic fructuose possent hæc meditari non voluerunt, et qui hic utilissimis cogitationibus tanquam freno libidinum uti dedignantur, eas tunc ut crudelissimos carnifices patientur.

Deinde memoria non exigua etiam erux animis damnatorum erit, cum antiquæ felicitatis, et præteritarum voluptatum recordari incipiet, propter quas ad ea tormenta devenerunt. Tunc enim tandem intelligent, quanto sale aspersæ, et quam acri pipere condite illæ epulæ fuerint, quæ olim tam dulces illis videbantur. Sed multo etiam vehementius torquebuntur, cum voluptatum præteritarum brevitatem, cum presentium dolorum æternitate comparabunt. Nam quis tam eruditus mathematicus inveniri posset,

qui nobis explicaret, quanto spatio tempus ab æternitate superetur? Quales igitur mugitus dabunt, et qualia suspiria ex imis præcordiis trahent, cum diligenter subductis rationibus, invenient, voluptates vix ad punctum temporis durasse, et velut umbram ac somnium præterisse: dolores autem finem et terminum nullum habituros?

Verum intelligentia, sicut facultas præstantior et perspicacior est, ita cruce intolerabiliore torquebitur. In hac facultate ille vermis existet, quem tam sæpe divina litteræ peccatoribus comminantur, cum aiunt: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur.* Nam ut vermis ex ligno oritur, et ipsum lignum unde est ortus perpetuo rodit: sic iste vermis nascitur ex peccato, et cum peccato perpetuum bellum gerit. Nihil enim est aliud, quam perpetua quædam, et rabie ac desperatione plena poenitentia, ac dolor, quem ex peccatis capiunt, cum intelligunt propter ea se regnum cælorum amisisse, et illos inexplicabiles cruciatus incurrisse. In Genesi legimus, habuisse quondam Ægyptios septem annos tantæ fertilitatis atque abundantia, ut loca, in quibus frumenta reciderent, non haberent, deinde septem annos alios tantæ sterilitatis ac penurie, ut pecunias, agros, jumenta et seipsum pro frumento tradere cogereant. Quo tempore posteriore, quid explicare posset, quam vehementer eos poenitebat, quod tam negligentes in conservando frumento fuissent, quando ejus copia eorum horrea redundabant? Et quod tempus future penurie non providissent, quando frumentum diligenter servatum eos non modo ab inopia et fame liberasset, sed etiam ditissimos effecisset? Talis est vermis damnatorum, auditores, qui nec noctes nec dies quiescit, sed perpetuo mordet, rodit, consumit; deponit viscera miserorum; nec umquam oblivisci possunt tam præclare opportunatis, quam hic in terris habuerunt, non solum pœnas eas parvo negotio evadendi; sed etiam regnum cælorum vilissimo pretio comparandi. Itaque perpetuo ipsi secum altercantur, et dicunt: Nos miseros, quibus regnum cælorum offerebatur et gratis donabatur: quin etiam obscuro est, ut illud acciperemus, et renimus. Si vel peccatorum nos poenitisset, et ea ipsimet confessi fuisset, omnia condonabantur. Quid magnum erat poenitere? quid magnum confiteri? Si misericordiam implorabamus, facillime concedeba-

tur: si Dei opem postulabamus, præsto erat: si vel poculum aquæ frigidæ propter Deum dedissemus, vitam æternam consequeremur, et nunc perpetuo jejuniabimus, affligemur, et fructum nullum reportabimus. O tempus illud aureum, et quod jam præterit, nec in æternum revertetur! Et quidnam invidus offerbat, ut tam terribilem Deum provocare ad iracundiam auderemus? Etiam si omnia regna et omnia imperia totius orbis obtulisset, et illis nullis annorum millibus tranquille frui nobis licuisset, quid erat illud tamen, si cum levissima harum pœnarum sempiternarum compararetur? Cum igitur non regna, neque imperia, neque sæculorum diuturnitatem, sed umbram quandam amarissimæ voluptatis obtulerit, propter hanc nos pondus ferre debemus cruciatuum sempiternorum? O cur tam cæci, cur tam stulti fuimus? Quis nobis mentem abstulit, quis oculos clausit, quis aures obstruxit? Quis nos ita fascinavit, ut hæc supplicia nunquam cogitarem: ut in hæc tempora nunquam respiceremus; ut hanc inopiam nunquam prævideremus; et bene monentes non audiremus? Et si hæc intelligentia patietur, quid tandem de voluntate dicemus quæ præcipua causa peccatorum est?

Voluntas igitur rabida quadam invidia perpetuo cruciabitur, quam de ipsius Dei, et omnium sanctorum gloria et honore concipiet. Ut epim Psalmographus ait: *Peccator videbit, et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet*: nec enim quod cupit consequetur, nam *Desiderium peccatorum peribit*. Hinc autem odium implacabile contra Deum in iisdem peccatorum voluntatibus orietur: ex odio vero horrenda illa maledicta et blasphemias inaudite nascentur, quæ in eorum linguis et ore nonquam deficiunt. Quoniam enim tunc hinc spem recuperandæ salutis nulla habebunt, certe que scient se nunquam amplius cum Deo in gratiam redituros, neque cruciatum unquam finiendos, aut moriendos, et illinc Deum esse videbunt, qui eos tamquam catena quadam alligatos in illis perpetuis suppliciis tenet, et ipsum esse qui in eos ab alto furmina jaculatur, et suo omnipotenti flatu fornaces illas gehennæ succendit, tamquam rabidi canes ferocient, et nunquam a latratu, blasphemias et contumeliis cessabunt. Maledicent Deo, quod eos creaverit, et morti adixerit, et tamen eos semper interficiendo, nonnunquam penitus interficiat. Maledicent ejus tunc potentie, quod tam vehementer

illos torqueat. Maledicent ejus sapientiæ, quod eam nullum ipsorum flagitium fugere valeat. Maledicent ejus benignitati, quod pro illis versa sit in sententiam et asperitatem. Maledicent ejus cruci et sanguini super eam effuso, quod tam multis profuerit. Maledicent Regine colorum, quod tam multis peccatoribus janua vitæ et misericordiæ fuit, et illis reverea crudelis fuisse videbunt. Denique sanctis omnibus maledicent, quod eos lætari et gaudere de ipsorum tormentis intelligent. *Ista erit illorum perpetua symphonia. Istæ horæ matutinæ et vespertinæ. Isti Psalmi atque Hymni, qui in istis fœnestissimis templis Dæmonum cantabuntur.* Ubi sulphur pro thure, pro cereis fumus ex pice et igne egrediens, et pro citharis atque organis stridor cætarum, sonitus verberum et malleorum erunt.

Jam vero si sola rerum tam horrendarum commemoratio, terrore incutit, honorem generat, quid erit in eo ipso loco perpetuo commorari ubi hæc dicuntur et audiuntur? Et quid ergo nos facere par est, ne tam funestis celebratibus interesse cogamur? Sed modicum quiescamus.

PARS SECUNDA

Propheta Jeremias duos calathos plenos ficibus sibi a Domino ostensos fuisse commemorat: quorum unus ficus bonas continebat et bonas valde, alter ficus malas et malas valde, ut comedi nullaratione possent. Quibus duobus ficuum generibus duos hominum status post hanc vitam, nisi fallor, designavit. Omnes enim vel statum bonum, bonum valde, vel malum, malum valde obtinebimus. Nec enim est aliquis medius status inter statum beatorum, qui est bonus, bonus valde et statum perditorum, qui est malus, malus valde. Nam ignis purgatorius, qui medius esse videtur, usque ad certum quoddam et finitum tempus manebit, et demum omnes, qui in eo sunt vel erunt, sempiternæ felicitatis et gloriæ cæmptes efficiuntur. Et ad statum bonum, bonum valde pertinebunt. Et quidem quod status beatorum sit bonus et bonus valde, proxima concione Dei aspirante demonstrabimus. Quod vero status damnatorum sit malus, et malus valde, perdidit, et tamen eos semper interficiendo, nonnunquam penitus interficiat. Maledicent ejus tunc potentie, quod tam vehementer

oritur, et quem internæ animæ vires patiuntur, maximum atque inexplicabilem esse, quod potuimus, ostendimus. Nunc cum etiam dolorem atrocissimum esse demonstrabimus, quem in externis sensibus hominum damnatorum ipsa supplicia et cruciatu efficiunt.

Initio igitur, quemadmodum præmium beatorum non est unum aliquid certum bonum se junctum ac separatam ab aliis, sed quoddam commune ac generale bonum, quod omnia bona et omnes delectationes ac delicia continentur, atque ita a Boetio definitur: *«Status omnium bonorum aggregatione perfectus.»* Sic pœna damnatorum non est unum aliquid genus doloris, ut capitis, ut renum, ut dentium, ut oculorum, sed est pœna quædam generalis, quæ omnes omnium membrorum et compagum et sensuum dolores comprehendit. Hic in terris, sicut bonum illud generale beatorum, ita malum illud generale damnatorum, nunquam experimur. Nam qui oculis dolet, non simul dentibus dolet, et qui dentibus, non simul oculis, et sic de cæteris ad eundem modum. At apud inferos atrocissimi dolores, et in capite et in oculis et in pectore et in renibus, denique in omnibus compagibus, omnibus nervis, omnibus medullis, omnibus viribus et sensibus uno tempore perferuntur: uti enim peccator omnibus membris contra Deum osus est, sic nec minima pars erit, quæ suam ac propriam tortorem et carnificem non habeat. Rogo juvenos, si unus aliquis nostrum spatium unius diei, generali ista pœna torqueretur, quid sentiret? Quam longam diem illam esse judicaret? Nonne singula momenta mensibus Jongiora, et horæ singulis annis diuturniores illi viderentur? Equidem, auditores, si canem unum in plateis tot dolorum generibus simul torqueri videremus, non dubito quid vehementissimè commoveremur. Hæc igitur pœna, quæ hic dolor est, si tamen ulla ratione explicari non potest, quod damnati homines non unius diei spatium, sed in omni sæculorum æternitate rapidè inferos cruciabantur. Sed jam hæc in omnia pœnarum genera paulo diligentius suscipite occurrentibus consideremus.

Oculi, quia omnia inspicunt, merito primo loco inspicuntur se offerunt. Isti igitur oculi, qui nunc satiari delectatione non possunt, qui pulchras formas tanta aviditate contemplant, qui ad ludicra nugalarum spectacula innotuenda tamquam principes curiositatis con-

festim advolant, qui ut impurissimi lenoces, tam frequenter meretricias imagines in cordis cubiculum introducunt, qui solas inopum et miserorum calamitates et arumnas videre non queunt, qua cruce putatis apud inferos torquebuntur? Sane horrendas primum dæmonum figuras videbunt. Est vero tam horribile diabolum intueri, ut nonnulli sensum, nonnulli vitam amisisse in ipso aspectu Dæmonis referantur. D. Bernardus nonagesimum psalmum exponens, quendam ex suis Monachis refert fuisse, qui cum ei nocte quadam horribilis quadam figura se ostendisset, tota illa die vix rationis compos fuit, nunquam se securum esse putabat. Denique in tam horribilem vocem prorupit, ut omnes monachos, qui tum forte dormiebant, excitaverit, vehementissimeque perterruerit. Cassianus quoque in Collationibus refert, tantum extitisse aliquando apud veteres Anachoetas Dæmonis terrorem, qui eis variis, sed horrendis semper figuris se probebat, ut nec soli habitare, nec ii, qui in eadem cella morabantur, simul omnes dormire auderent. Itaque alii dormientibus, alii in excubiis vigilabant, et nunquam Psalmos et Hymnos canere intermittebant. Jam igitur si Dæmones hic in nostris regionibus tantum in nos imperii sibi assumunt et tam vehementer eos formidamus, quid, quæso, in suis regionibus facturi sunt, ubi neque timebant exorcismos, neque aquam lustralem, neque merita et orationes sanctorum? Si hic ita grassantur, unde tam potenter expelluntur, quid ibi facient, ubi dominantur et regnant? Si homini cæmeterium aliquid ingredienti sola suspicio presentie illorum, et erigi capillos, et vocem faucibus hærere facit, qualis motus peccatores invadet, cum in illo communi damnatorum cæmeterio horrore et umbra mortis pleno, obviam tot monstra, tot phantasmata, tot chimæras habeant? Deinde quam crucem patienter oculi damnatorum, cum uxores et parentes et filios in iisdem suppliciis intuebuntur? Egesippus de excidio Jerusalem scriptam reliquit, Alexandrum Hyrcani filium et duccem Hebræorum, cum atrocissimas pœnas de certis hominibus sumere vellet, jussisse, ut octingenti simul in media urbe in cruce tollerentur, et cum adhuc viverent, ante eorum conspectus uxores et liberi singulorum crudelissime cruciarentur, ut hac ratione non una, sed multis mortibus miseri interirent. Neque vero hoc supplicii genus apud inferos deest. Ibi igitur

cum ingenti dolore, et filii parentes et parentes filios, et viri uxores et uxores viros et omnes qui aliis causa peccandi fuerunt, se cum illis in cruciatibus gehennæ videbant. Ego quidem, auditores, in hac florenti academia tantam, tam modestam, tam quietam, tam studiosam, et vere religiosam juventutem alii atque institui, partim ex aliis audiens, partim etiam ipse met videns, vehementer gaudeo, et communi omnium nostrum Domino gratias ago; sed tamen molestissime fero, quod inter tot probos adolescentes, nescio quos corruptos et corruptores versari intelligo, qui simplices circumveniunt, et nunc ad computationes, nunc ad choreas, nunc ad alia libidinum inclementia suis verbis alliciunt. Sed vae tibi, vir nequam, demonis imitator, pestis adolescentiæ. Sicine tantum bonum videre et eripere aures respicere? Et quid ages, cum te una cum illis, quos decepisti, in illis vivis flammarum incendiis videbis? O quam sæpe tunc dicies: Pereat illa dies, qua te primum vidi, qua alloqui ac decipere aggressus sum: te enim in vitium ebrietas, et alia scelera ac flagitia, et me in hæc supplicia uno tempore precipitavi. Tibi vero ille respondebit, pereat illa dies, qua te latronem ac carnificem animæ meæ obtulit, et qua tuis venenatis sermonibus aures præbui. Hæc carminum alternatione, hæc symphonia illorum miserorum erit. Sed hæc symphonia nos monet, ut jam ab oculis ad aures transeamus.

Aures igitur, quæ usque adeo lascivis cantibus delectabantur, et ad proximorum distractiones atque infamiam gaudebant, quæque in foro circulatorum per multas horas sine labore audivissent, in templo autem concione unius horula defatigabantur, nihil apud inferos, nisi gemitus, rugitus, ululatus, contumelias, blasphemias et maledicta auditoræ sunt. Nam quemadmodum in regno beatorum semper laudes divini, et dulcissimum alleluia cantatur; sic in carceribus damnatorum perpetuo clamores et blasphemie resonabunt. Isti erant hymni, qui ad sonitum malleorum et verberum cantabantur. Memini me apud Plutarchum in Sylla aliquando legisse, severum illum dictatorem quadam die sex hominum millia in parvo circo congregari mandasse, et simul in templo, quod non procul ab eo circo aberat, senatum coegisse; deinde militibus imperasse, ut cum ipse in senatu orationem haberet, tum ipsi sex illa hominum millia, quam ce-

terrimè possent, trucidarent. Itaque ubi Sylla dictator verba facere ad senatores aggredietur, continuo exaudiuntur innumerabiles crepites atque ictus ferientium gladiatorum, eorum clamoribus, et gemitibus admixti, qui trucidabantur, et quamquam dictator senatores admonebat, ut iis, quæ dicebantur attendere, non curiose, quæ foris agerentur, considerarent; tamen attoniti omnes et pavidi effecti vix in ea concione contineri poterant. Hinc igitur cogitare possumus, qualem symphoniam, qualia organa, quales citharas audiremus, si semel nobis ad fores gehennæ aures admovere liceret, ubi non sex millia, sed multo sine comparatione plura, perpetuo cæduntur, verberantur, percutiuntur, ululant, rugiunt, exclamant.

Quid verò de sensu olfaciendi dicemus? Nulla reperiri sentina tam immunda, nulla tam graviter olens cloaca inveniri potest, quæ cum gehennæ lacu comparari possit, in quem omnes totius orbis sordes projiciendæ sunt. D. Victor Africanus describens supplicia, quæ Wandali ariani sanctis martyribus inferrebat, unam ex atrocissimis penis eorum, carceris fetorem fuisse confirmat. Sic enim loquitur de quatuor millibus nonaginta sex Martyribus, qui simul in eodem carcere torquebantur. Jactabantur, inquit, confessores Christi super iavicem, angustia concitante unus super alium, ut agmina locustarum, et ut proprie dicitur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione succedenti ad naturæ officium nulla ratio sinebat loci, sed stercore et urina urgente necessitate ibidem faciebant, ut ille tunc fetor et horror universa pœnarum genera superaret. Ad quas aliquando dantes ingenia munera Mauri, dormientibus Wandalis, vix clam admissi sumus intrare, qui introeuntes velut in gurgite lutii usque ad genua corpibus mergi: Illud tunc Jeremie videntes fuisse completum; *Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercorea*. Conferre nunc, auditores, hæc Martyrum pœnam cum suppliciis damnatorum. In carcere confessorum Christi pauci quidam erant, in carcere gehennæ innumerabiles homines erunt. In illo solæ aliquot hominum sordes fetorem excitabant, in isto omnes totius mundi sordes, omnes faeces, omnis coluvio, omnis denique fetor et gravis odor congregabitur. Si igitur illius carceris fetor omnia pœnarum genera superabat, quis gehennæ fetorem sine ulla comparatione gra-

viorem et horribiliorem tolerare poterit? Quis item sine horrore legere potest, novum illud tormenti genus, sive id verum, sive falsum sit, quod latinus poeta describit, cum ait:

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus atque oribus ora.
Tormenti genus: et sanie taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

Quid? Nonne hoc est horrendum, non solum aspectu, sed etiam auditu, ut homo vivus ac sanus cum mortuo cadavere colligetur, ut os vivi cum ore mortui conjungatur, ut inspiratione terribili illius fetoris, et corruptione ac vermibus a cadavere egredientibus homo miserimus contabescat, et a mortuo vivus extingatur? Sed si hoc genus supplicii durum atque immane, sicut est, ita nobis videtur, quid de gehennæ fetore dicemus, qui ex tot spurcissimis corporibus oriatur?

Sed si hæc odoratus patitur, gustanti sensus, qui multo plurimum et graviorum criminum causa esse solet, numquid immunis a supplicio erit? Non sane, auditores, verum tunc primum intelligent homines ebriosi atque imperissimi belluones, quanti exquisitas epulas et potationes illas emerint quas hic tam vili pretio se emisse arbitrabantur. Iste igitur sensus incredibili fame et siti torquebitur, et qui nunc duorum dierum jejuniū ferre non possunt, et nisi usque ad ebrietatem et vomitum hiberint, se naturæ satisfacere non putant, tali tunc inedia, et siti cruciabantur, ut major neque cogitari, neque fingi possit. Quem non moveat illa vox divitis Evangelici: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma?* Quæ major inopia cogitari potest? Quid minus petere, poterat iste dives, qui quondam epulabatur quotidie splendide? Non audeat plenum aqua poculum petere, qui olim exquisitissima vina non sufficiebant, sed neque postulat ut manum totam, imo quod magis admirandum est, nec ut totum digitum Lazarum in aquam intingat, sed extremam dumtaxat digiti partem, et hoc ipsum impetrare non valet. Quæ propterea nobis narrantur, ut intelligamus, ita generalem fuisse illam interdicti et excommunicationis sententiam, quam Dominus protulit in damnatos, ut nemo sit, qui eis vel mini-

mum consilium aut auxilium præbere possit. Itaque quocumque oculos vertent, quocumque manus extendent, ad omne consilium atque auxilium sibi adium interclusum cognoscent. Et quemadmodum ille, qui in medium Oceanum ceciderat, dum suffocatur, et cum morte luctatur, frequenter manus ac pedes extendunt; sed nihil nisi liquidam aquam inveniunt, quæ omnes illorum conatus et contentiones eludit; sic ille, qui in illud altissimum miseriarum pelagus lapsi sunt, et in eo perpetuo suffocantur, omnium rerum opem, etiam mortis ipsius implorant sed frustra. Nemo est enim, qui minimam opem illis adferre ulla ratione possit. Utrum tandem hæc vera sunt, auditores? Unde didicimus? Quis ista narravit? Num Homerus, num Plato, num Virgilius? Ipsa veritas, ipsa Dei sapientia, is qui mentiri non potest, hæc locutus est. Est igitur fides in orbe? Ulantur homines ratione? Judicare aliquid possunt? Unde in illis, qui ista credunt, tantus torquor existit? Qui in aliis minoribus malis ardentis tam diligentes sumus, cur ista, quomodo evadamus, non providemus?

Neque tamen sunt hæc omnium pœnarum gravissima, adhuc aliæ multo graviore supersunt. Siquidem sensus tangendi, propter quem tot flagitia, tot scelera, tot sacrilegia, tot stupra, tot adulteria perpetrantur, divinæ justitiæ ratio postulat, ut multo atrocius, quam ceteri sensus torqueatur. Itaque tortor hujus sensus ignis erit, tam potens, tam vivus, tam efficax, ut nosler ignis cum eo comparatus non verus, sed pietus esse videatur. Nam cum in hunc usum dumtaxat a Deo creatus sit, ut justitiæ ipsius instrumentum existat, dubitare non possumus quin vehementissime afflictorum et cruciaturus sit. Siquidem, auditores, si quis atente cogitare, quid doloris perciperet, si in ardentem aliquam fornacem virus injiceretur, et ore fornacis diligenter oculo ad unam horam ibi relinqueretur, non quidem plane intelligeret; sed tamen aliquo modo subolfaceret, quid sit apud inferos vivere. Quæso vos, qui humeri vivas illas flammæ tolerare poterunt? Quod pectus illa suppliciorum eternitate non frangeretur? *Quis de vobis, inquit Isaias, habitare poterit cum ardoribus sempiternis?* Quid? quod cum hæc pœna alia non minor conjungatur? Nec enim ignis ardore solum, sed intolerabili etiam frigore cruciabitur. Nam si B. Basilio

fidem adhibemus, nullus pene cruciatus est, qui cum eo comparari possit, quem vehementissimi frigidis asperitas infert. Ut enim ipse oratione in quadraginta Martyres declarat, cum sævissimus ac truculentissimus quidam tyrannus inexplicabili supplicio sanctos illos Martyres torquere vellet, considerare cepit asperissimam hiemen tunc vigere, et regionem, in qua erant, natura frigidissimam esse, ita ut super maximum quemdam lacum in glaciem conversum, homines cum iumentis et plaustris iter facerent et maxima flumina a cursu cessassent, et non tam flumina quam via stratae marioribus viderentur. Itaque nocte quadam observata, in qua vehementissime boreas flaret, sanctos Martyres nudos sub dio esse præcepit et diuturnis explicabilibusque cruciatibus interire.

Hic igitur, auditores, ludus est damnatorum, hæc alternatio delectationum, a calore nimio ad aquas nivium, et ab aquis nivium ad calorem nivium, ut Job loquitur, transferentur. Neque hæc signa, nec fabula poetarum sunt. Audite enim quid ipse Dominus Jobum alloquens dicit: *Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ preparavi in tempus hostis in diem pugnae et belli?* Audite Psalmographum: *Ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum.* Et si hæc pars tam est amara quid erit totum calicem exhaurire? O homines infelices, quanto melius vobis fuisset, si nunquam nati fuissetis? O miserabiles oculi, quos horrenda demonum figuræ terrebunt, quos fumus densissimus cruciatus, qui semper aperti ad vestras intendas miserias eritis! O miserabiles aures, quæ sonitum flagellorum et blasphemias ac gemitum misrorum semper audietis. O miserabiles nares, quæ factorem loci spurcissimi, et corporum spurcissimorum semper haurietis! O miserabiles ventres et ora miserabilia, quæ inedia sempiterna et fame ac siti intolerabili torquebimini! O membra miserabilia, quæ puteum illum sulphureas fluminas evomentem incoleitis! Nam annos decem aut viginti aut centum aut mille? Non sane. Nam et hoc aliquod genus consolationis esset. Verum in æternum et ultra, si ultra inveniri potest. O verbum breve, rem nobis tam diuturnam significans!

Hæc æternitas, auditores, res est ejusmodi, ut sine ea nullum supplicium grave, cum ea nullum leve iudicari possit, et tamen hoc

sale pœnæ damnatorum condenda sunt. Primum enim tot sæculis torquebuntur, quot stellæ lucent in celo, deinde quot arenas grana jacent in littore, tum quot guttæ aquarum inveniuntur in mari. Et his evolutis iterum dolores incipient, et sine ullo fine rota ista versabitur. *Sicut* oves, inquit, *in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Ut enim oves summa folia herbarum depascunt et radices non evellunt, ut iterum herbæ nascantur, et iterum tonderi ab ovibus possint; sic in pascuis gehennæ, ubi oves damnati, pascua tormenta, et pastor ovium mors est, damnati ad pascua a morte deducti tormenta semper depascunt, nec pabula ista unquam finiuntur, neque Domini calix, quem bibent, unquam exhaurietur. Tamdiu carcer gehennæ manebit, quamdiu regnum caelorum manebit. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu lætabuntur beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse vivet. Et nisi desinat esse Deus, quod est, non desinent ipsi esse, quod sunt. O vita mortifera. O mors immortalis, et quomodo tandem te appellabimus? Vitam an mortem? Si vita es, quomodo occidis? Si mors es, quomodo duras? Neque igitur vita, neque mors dicenda es. Nam utrumque horum boni aliquid habet. Vita quietem et mors finem. Tu vero neque quietem neque finem habes. Quid igitur te esse dicemur, nisi ut totum mali, quod et vita et mors habet? A morte enim cruciatus, a vita durationem accepisti. Et vitam igitur, et mortem eo bono, quod in illis erat, spoliavit Deus, et in posse reliquit. O venenata compositio! O pharmacum amarum! quo ex calice Domini omnes peccatores potabuntur.

Magna profecto res esset, auditores, si vel mediocriter intelligere possemus, quid sit æternitas pœnarum. Hæc enim sola cogitatio, tamquam frænum quoddam, omnes nostras libidines coerceret, et ita nostra vita moderaretur, ut non Christiani modo, sed etiam Monachi vel Anachoretæ sanctissimi omnes videremur. Cogita enim crucem, quam patitur spatio unius noctis is, qui gravi aliquo morbo afficitur, quam frequenter se nunc ad istam, nunc ad illam partem convertit, quam longa illa nox esse videtur, quomodo numerat omnes horas, et quam diuturnam unamquamque earum esse iudicat, quo desiderio auroræ ac lucis tenetur, quam sæpe rogat quantum adhuc noctis supersit, et non lucis radii apparere incipient.

Jam vero si tam ingens iste dolor nobis esse videtur, qualis erit eorum, qui non lectulo molli, sed in vivis atque ardentissimis flammis jacebunt, toto spatio illius noctis, quæ auroram non habet nec diem lucem expectat? O profundissima obscuritas! O nox æterna! O nox! O nox ipsius Dei ore maledicta, quæ lucem diei et auroræ splendorem non videbis. Verum, auditores, si sola hujus æternitatis cogitatio nos perterret, quid erit non cogitare, sed reipsa in æternis suppliciis versari? Tam horrenda profecto res est sine fine torqueri, ut quando unus dumtaxat ex Adæ filiis tali supplicio molestandus esset, merito omnibus pavendum ac trepidandum esset. Unde igitur sit, ut nunc non movea-

mur, cum certissime sciamus infinitum esse numerum stultorum et viam, quæ ducit ad vitam, angustam, et paucos qui inveniunt eam, et viam perditionis latissimam et innumerabiles, qui per eam incedunt? Si ista non credimus, ubi est fides nostra? Si credimus, ubi iudicium? Si sanæ mentis sumus, si fidem Scripturis adhibemus, quo pacto nobis tam horrendo periculo imminente adhuc dormimus? Qui fieri potest, ut crapula et ebrietas adhuc placeant? Adhuc otiose vivere delectet? Excitemur igitur, aliquando torporem excutiamus, ut in terris gratiam, deinde post obitum gloriam Dominus largiatur, qui est in secula benedictus. Amen.

[The following text is a dense block of mirrored, illegible characters, likely bleed-through from the reverse side of the page.]